

Dijitalleşme ve Yapay Zeka Uygulamalarının Ortaya Çıkardığı Yeni Nesil Sosyal Sorunlar: Genel Bir Değerlendirme

Mehmet Yılmaz¹

Özet

Dijitalleşme ve yapay zeka teknolojileri, modern toplumun işleyişini kökten değiştirirken, geleneksel sosyal sorunların ötesinde “yeni nesil” karmaşık problemlere zemin hazırlamaktadır. Bu çalışma, teknolojik ilerlemenin toplumsal dokuda yarattığı dönüşümleri; sosyal medya manipülasyonu, narsisizm, dijital izolasyon ve algoritmik ayrımcılık gibi temel eksenler üzerinden genel bir değerlendirmeye tabi tutmayı amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında, bireyin toplumsal beklentilere uyum sağlamak amacıyla inşa ettiği “persona”nın (maske), dijital platformlarda nasıl bir zorunluluk haline geldiği ve bu durumun kültürel narsisizm ile kendine yabancılaşmayı nasıl tetiklediği analiz edilmektedir. Özellikle sosyal medya algoritmalarının bireyleri onay bağımlısı haline getirerek “yankı odalarına” hapsedmesi, toplumsal kutuplaşmanın ve dezenformasyonun ana kaynağı olarak ele alınmaktadır. Yapay zeka uygulamalarının, eğitildikleri veri setlerindeki önyargıları devralarak dezavantajlı gruplar aleyhine algoritmik dışlanma yaratması ve Shoshana Zuboff’un kavramsallaştırdığı gözetim kapitalizmi çerçevesinde insan davranışlarının ticari meta haline getirilmesi, çalışmanın kritik tartışma noktalarını oluşturmaktadır.

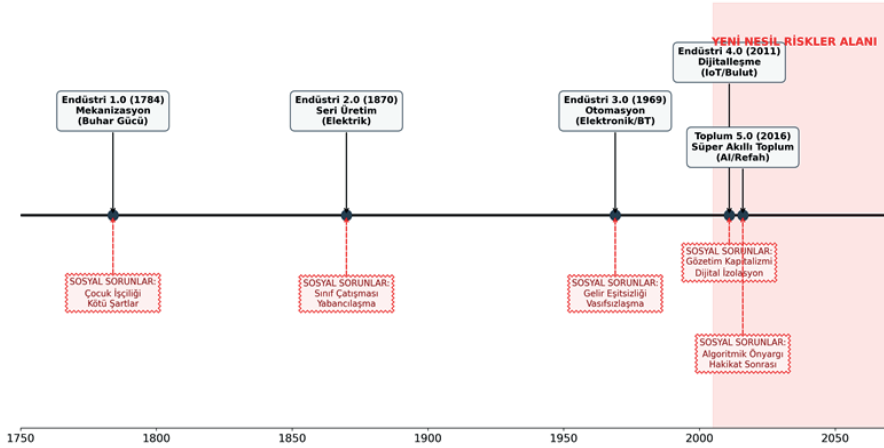
Ayrıca, teknolojiye erişimden bağımsız olarak gelişen dijital izolasyon ve yalnızlık olguları, toplumsal bir patoloji olarak incelenmekte; yapay zeka refakatçilerinin insani bağların yerini almasının yarattığı “ilişkisel insansızlaşma” riskine dikkat çekilmektedir. Deepfake ve video enjeksiyon saldırıları gibi yeni nesil siber tehditlerin, sadece bireysel güvenliği değil, toplumsal hakikat algısını da sarsması çalışmanın güncelliğini pekiştirmektedir. Sonuç bölümünde, bu sorunlarla mücadele edebilmek için “algoritmik şeffaflık”, “eleştirel dijital vatandaşlık” ve “insan odaklı teknoloji regülasyonları” gibi sosyal politika önerileri sunulmaktadır.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, mehmety@ksu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-5710-5263

Giriş

Sanayi devriminin başlamasıyla birlikte tarım toplumu dönemini ifade eden geleneksel toplumlarda, insanın ve toplumların doğa ve doğal olanla kurduğu içsel ve Tanrı kaynaklı dikey “kutsal kozmos” ilişkisi, yerini faydacı ve sömürgeci bir ilişkiye bırakmıştır. Geleneksel dünya görüşünde bütün yaratılmış, insanın kendi bedeni de dahil olmak üzere, bir “emanet” (vedia) olarak görülürken sanayi toplumunda “kaynak” olarak görülmeye başlanmış ve dikey ilişki yatay/faydacı bir ilişkiye dönmüştür.

18. yüzyılda buhar gücüyle başlayan ve insanın doğa ile kurduğu kozmik bütünlüğün ilk kırılma noktası olan sanayileşme serüveni (Endüstri 1.0), günümüzde yerini siber-fiziksel sistemlerin ve algoritmik karar alma mekanizmalarının domine ettiği bir evreye (Endüstri 5.0 veya Toplum 5.0) bırakmıştır (Bölükbaşı, 2021; Aydın, 2025; Koç ve Teker, 2019). Bugün geldiğimiz noktada, Endüstri 4.0’ın sunduğu teknolojik altyapı, Japonya’nın önerdiği “Toplum 5.0” (Süper Akıllı Toplum) vizyonu ile birleşerek; teknolojinin sadece üretim bandında değil, insan refahını odağa alan toplumsal bir düzlemde kullanılmasını vaat etmektedir. Sanayi Devriminden günümüze endüstrileşme ve teknolojik değişim safhaları ve bu gelişmelerin neden olduğu sosyal sorunlar Şekil 1’de kronolojik olarak gösterilmektedir:

Şekil-1: Sanayi Devrimlerinden Günümüze Teknolojik Değişim ve Sosyal Sorunlar

Kaynak: Bölükbaşı, 2021 ve Aydın, 2025'ten tarafımızca geliştirilmiştir.

Gelinen noktada insan refahını önceleme vaadi, beraberinde daha önce tecrübe edilmemiş, karmaşık ve çok katmanlı krizleri de getirmektedir. Dijitalleşme, sadece verinin format değiştirmesi değil, sosyal hayatın ve

insan etkileşiminin dijital teknolojiler etrafında yeniden yapılandırılmasıdır. Bu sürecin “aklı” olan yapay zeka ise, öğrenme ve karar verme gibi insani yetileri taklit ederek toplumsal düzenin başat aktörü haline gelmiştir. Bu iki gücün birleşimi, bir yandan refah ve kolaylık sunarken, diğer yandan mahremiyetin ihlali, veri sömürgeciliği ve gözetim kapitalizmi gibi yapısal sorunları tetiklemektedir.

Günümüz toplumunda bireyler, “kişisel refah” ve “erişilebilirlik” uğruna kendi mahremiyetlerini gönüllü olarak ifşa ederken; sosyal medya algoritmaları, insan psikolojisinin zaafalarını kullanarak bireyleri “dijital kumar makineleri”ne hapseden bir bağımlılık sarmalı yaratmaktadır. 2026 yılı verilerinin de teyit ettiği üzere, ekran başında geçirilen sürenin artışı; toplumu “patlamış mısır beyni” (popcorn brain), dijital narsizm ve derin bir sosyal izolasyon riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum, fiziksel bağların kopmasına ve bireyin toplum içinde “yapay bir yalnızlığa” sürüklenmesine neden olmaktadır.

Bunun yanı sıra, dezenformasyon ve yapay zeka manipülasyonları, hakikat algısını aşındırarak toplumsal kaos riskini artırmakta; otomasyon ise “teknolojik işsizlik” korkusu üzerinden gelecek kaygısını derinleştirmektedir. Dolayısıyla, dijital dönüşümün yarattığı bu “yeni nesil sosyal sorunlar”, sadece teknik birer aksaklık değil, müdahale edilmesi gereken acil sosyal politika alanlarıdır.

Bu kitap, dijitalleşme ve yapay zekanın toplumsal dokuda yarattığı bu tahribatları beş temel boyutta ele almaktadır. Çalışmanın amacı, teknolojik determinizmin yarattığı riskleri analiz etmek ve Toplum 5.0 vizyonuna ulaşabilmek için gereken insancıl ve hibrit sosyal politika önerilerini tartışmaya açmaktır.

Bu bölümde dijitalleşme ve yapay zeka uygulamalarının yol açtığı yeni nesil sosyal sorunlar genel olarak değerlendirilmekte ve söz konusu sorunlarla ilgili kavramlaştırma çalışması yapılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda önce sosyal ilişkiler bağlamında yapay yalnızlık ve dijital izolasyon kavramları üzerinde durulacaktır. Bu başlıkta dijital narsizm kavramı da ele alınacaktır. Çalışmanın devamında veri gizliliği ihlalleri anlamında mahremiyet sonu, dezenformasyon, sanal dolandırıcılık (deepfake) ve hakikat-sonrası (post-truth) kavramları incelenecektir. Çalışmada son olarak dijital gözetim, dijital uçurum, algoritmik önyargı ve teknolojik işsizlik sorunları irdelenecektir.

Dijitalleşme ve Yapay Zeka Sonrası İnsan: Sosyal İlişkiler ve Psikolojik Dönüşüm

Yabancılaşmanın Ötesi: Yapay Yalnızlık, Dijital Narsizm ve Dijital İzolasyon

Endüstri 2.0 sonrası modern toplumda gündeme gelen yabancılaşma kavramı, kökenlerini Hegel'in "Mutlak Ruh"un dışsallaşması felsefesinden alan, felsefi, sosyolojik ve psikolojik boyutları olan çok katmanlı bir kavramdır. Marx gibi düşünürlerin temsil ettiği nesnel yaklaşım, yabancılaşmayı kapitalist sistemdeki ekonomik sömürü ve emeğin metalaşması üzerinden açıklarken; Durkheim gibi isimler bunu toplumsal kuralızsızlık (anomi) olarak ele alır (Günalan ve Göktürk: 2006).

Öznel ve sosyo-psikolojik yaklaşımlarda ise yabancılaşma; güçsüzlük, anlamsızlık ve kendine yabancılaşma gibi duygusal durumlarla tanımlanır. Fromm ve Seeman gibi düşünürlere göre modern insan, yarattığı teknolojik dünyanın ve tüketim nesnelere kölesi haline gelerek dünyayı kendine yabancı bir yer olarak deneyimler (Göktürk, 2021).

Yabancılaşma, insanın kendi özünden, emeğinden veya yarattığı değerlerden koparak bunlara yabancılaşmasını ifade eden, Hegel'in temellendirdiği ve Marx'ın kapitalist üretim ilişkileri bağlamında ekonomik bir sömürü aracı olarak tanımladığı çok boyutlu bir kavramdır. Sosyolojik açıdan Durkheim'in anomie kavramıyla toplumsal kuralızsızlığa, Fromm ve Seeman'ın yaklaşımlarıyla ise bireyin tecrit edilmişlik ve güçsüzlük hislerine odaklanan bir bunalım halidir. Günümüzde teknolojik ve kültürel dönüşümlerle derinleşen bu süreç, Ahmet İnam'ın belirttiği üzere bireyin kendi içsel değerleriyle bağını kopararak varoluşsal bir bütünlük yitimi yaşamaya şeklinde tezahür etmektedir. (Günalan ve Göktürk, 2006; Yılmaz, 2021; Yakut, 2020; Göktürk, 2021).

Yapay Yalnızlık ve Dijital İzolasyon

Dijitalleşme ile birlikte sosyal medyaların ve yapay zeka algoritmalarının yabancılaşma olgusunu daha da pekiştirdiğini söylemek mümkündür. Fakat aynı zamanda yabancılaşmanın boyutlarından biri olan yalnızlaşma ve izolasyonu artırdığını söylemek de mümkündür. Nitekim, son yıllarda, sosyal izolasyonu azaltmaya yönelik stratejiler, yalnızlığı bozulmuş sosyal tanınma ilişkilerinin bir belirtisi olarak ele alıp, dijital çağın getirdiği "karanlık yüzüne" odaklanmaktadır. Bu yaklaşımlar; bireyin metalaşması, hızlanma ve toplumsal atomizasyon gibi yabancılaşma olguları çerçevesinde dijital yalnızlığı anlamlı bağların değişimi olarak incelemektedir. Bu analizden yola çıkarak, "toplumsal atomizasyon" kavramını sosyal politika önerilerinde mahalle kültüründen kopuşu açıklamak için kullanmak mümkündür (Jacobs, 2024).

Yalnızlık sadece fiziksel bir tek başlılık değil, “anamlı ilişki kurma yetisindeki bozulma” olarak tanımlanabilir. Bu durumu üç antropolojik temele dayandırmak mümkündür: İnsanların ilişkisel varlıklar olması, karşılıklı empati ve saygıya dayalı sosyal onay/tanınma ihtiyacı ve acı çekebilen duyarlı varlıklar olmaları. Bu bağlamda yalnızlık, bireyin hem kendisiyle hem de dünyayla kurduğu bağı sakatlayarak bilişsel ve duygusal süreçlerini olumsuz etkileyen, psikososyal sağlığı tehdit eden bir durumdur (Jacobs, 2024).

Yalnızlığın en ayırt edici özelliği, fiziksel çevreden ziyade ilişkinin niteliğiyle ilgili olmasıdır. Kişi tek başınayken yalnızlık hissetmeyebileceği gibi, kalabalıklar içindeyken beklediği derinlikte ve kalitede bir bağ kurmadığı için şiddetli bir yalnızlık duyabilir. Sonuç olarak yalnızlık, sosyal bir boşluktan ziyade, mevcut ilişkilerin arzulanılan anlam ve değer düzeyine ulaşamaması durumudur.

Günümüzde, bireyselleşme ile beraber insanlar yapay zeka robotlarla daha fazla haşır neşir olmaktadır. Yapay Zeka Refakatçileri (AIC) denen bu makineler, sadece birer cihaz değil, insan öznesinin “tekilleşmesine” (singularization) hizmet eden “kültürel makineler” olarak tanımlanmaktadır. Kahve makinesi veya süpürge gibi farklı olarak bu “teknik ötekiler”, insanların onlara anlam yüklemesi sayesinde güçlü duygusal tepkileri ve bağlanmayı tetikleyebilmektedir (Jacobs, 2024). İnsanların robotlarla evlenmesi (Hatsune Miku örneği) (BBC, 12.11.2018), robot evcil hayvanlar için cenaze törenleri düzenlemesi (Sabah, 05.05.2018) veya Replika gibi botlarla romantik ilişkiler kurması (Hürriyet, 30.07.2023), bu dijital varlıkların “insanmış gibi” muamele görmeye başladığını kanıtlamaktadır. AIC’lerin cazibesi bazen tam da yapaylıklarından (yani “mış gibi” yapmalarından) kaynaklanır. Birçok kişi, diğer insanlarla paylaşmadığı mahremiyeti veya alamadığı performansı bu robotlarda bulduğunu düşünmektedir. Ancak bu durum, toplumsal onay ve refakat pratiğimizde kalıcı ve köklü değişimlere yol açma potansiyeline sahiptir; çünkü insan ilişkileri yerini “as-if” (sanki öyleymiş gibi) bir simülasyona bırakmaktadır (Jacobs, 2024)

Dijital izolasyon kavramı, erişimden ve aşırı içselleştirmekten kaynaklanan dijital yalnızlıktan bağımsız olarak temel dijital iletişim araçlarıyla sınırlı etkileşimden veya hiç etkileşim kurmamaktan kaynaklanan, bağlantılı ancak kavramsal olarak farklı bir psikososyal olguyu, yani bir sosyal kopukluk durumunu tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu terim; akıllı telefonlar, bilgisayarlar, e-posta ve internet gibi modern iletişim araçlarına erişimi olmayan veya bunları kullanmaktan kaçınan bireylerde meydana gelen sosyal kopukluğu ifade eder. İnsan etkileşimini geliştirmek için tasarlanmış olsalar da, bu teknolojiler yanlış kullanıldığında veya erişilemez olduğunda paradoksal olarak yalnızlığı ve sosyal izolasyonu artırabilir (He, 2025).

Dijital Narsizm ve Dijital Şiddet

Sosyal medya kullanımı ile narsisizm arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda, Akkaş, Bakırtaş ve Çiftçi (2020) tarafından yapılan çalışmaya göre; bireylerin Instagram’ı “bilgi edinme”, “havalı görünme”, “onaylanma/belgeleme” ve “yenilikçilik” gibi motivasyonlarla kullandığı saptanmıştır. Balcı ve Sarıtaş’ın (2019) araştırması, narsisizm düzeyi ile sosyal medya kullanımı arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu ve artan narsisistik eğilimlerin sosyal medyada kendini gösterme arzusunun tetiklediğini ortaya koymaktadır. Çalışma, sosyal medyanın narsisistik özellikleri sergilemek için bir araç işlevi gördüğünü ve bu durumun kullanım yoğunluğunu artırdığını göstermektedir.

Günümüzde sosyal medya ve narsisizm ilişkisini bireysel bir bozukluktan ziyade kültürel bir dönüşüm olarak ele almaktadır. Tan ve Yavuzcan (2024), Alanka, Cezik (2016) ve Çakmak’ın (2018) çalışmalarına atıfta bulunarak, narsisizmin toplumu değiştiren kültürel bir fenomene dönüştüğünü vurgulanmaktadır. Tan (2022) tarafından yürütülen araştırmada ise sosyal medyanın, narsisistik davranışın dört temel unsuru olan “amaç”, “kaynak”, “itki” ve “nesne” faktörlerini barındırarak bu davranışlar için nasıl bir “ayna” görevi gördüğü incelenmiştir.

Narsisizm ve toplumsal uyum süreçlerini Jungiyen psikolojideki “Gölge” (Shadow) ve “Persona” (Maske) arketipleri üzerinden analiz etmek mümkündür. “Gölge”, insanın en temel hayvani doğasını, dürtülerini ve toplum tarafından kabul görmeyen (şiddet, ahlaksızlık, aşırı arzular gibi) karanlık yanlarını temsil eder. Birey, kültürel narsisistik davranışlar sergileyerek “Persona”sını (toplumsal maskesini) ne kadar güçlendirirse; yani toplumun beklentilerine, rollerine ve sergilenen sahneye ne kadar uyum sağlarsa, kendi karanlık yanından (Gölge arketipinden) o kadar uzaklaşır. Psikologlar ve sosyologlar, modern bireyin bu ilkel ve yıkıcı dürtülerle yüzleşmek yerine, narsisistik bir kimlik inşa ederek bu “Gölge”den kaçınmayı tercih ettiğini vurgulamaktadır (Tan ve Yavuzcan, 2024).

Engin Geçtan’a (1982) göre Persona, toplumun bireyden beklediği rolleri oynaması için ona dayattığı bir maskedir. Bu maskenin temel amacı başkaları üzerinde belirli bir etki yaratmaktır ve genellikle kişinin gerçek benliğini gizler. Tehlike, bireyin egosu ile bu maskeyi (persona) özdeşleştirilmesiyle başlar; kişi oynadığı rolü gerçek kişiliği sanmaya başladığında kendine yabancılaşır ve özerk bir birey olmak yerine toplumun sığ bir yansımasına dönüşür. Nietzsche ise bu durumu “maskelerin surat, suratların maske haline gelmesi” olarak betimleyerek, modern toplumda maskesiz var olmanın imkansızlığına dikkat çeker (Göktürk, 2021). Sosyal medya tam da insanların bu maskeyi takarak narsistik pozlar verdiği geniş bir arenayı andırmaktadır.

Sosyal medya ve dijitalleşmenin ortaya çıkardığı bir diğer sorun dijital şiddettir. Dijital şiddetin önemli bir boyutu olan Teknoloji Aracılığıyla Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet (TF VAWG) ve Teknoloji Aracılığıyla Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet (TF GBV) olarak da tanımlanan kırılan gruplara yönelik dijital şiddet, “bilgi ve iletişim teknolojileri veya diğer dijital araçlar kullanılarak işlenen, desteklenen, kolaylaştırılan veya etkisi artırılan; fiziksel, cinsel, psikolojik, sosyal, siyasi veya ekonomik zarar verme potansiyeli taşıyan ya da hak ve özgürlüklerin ihlaline yol açan her türlü eylem” olarak tanımlanmaktadır (UN Women, 2024).

Akran zorbalığı da aslında bu narsizm ve dijital şiddetin bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. Yine çocukların suça itilmesi, suça sürüklenen çocuklar probleminin son yıllarda artış göstermesi ve yaygınlaşması aynı şekilde narsistik eğilimler ve kendini ifade etme biçiminin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Dijital narsizm ve dijital şiddet, onay bağımlılığı olarak da isimlendirilmekte ve toplumda saygı görmenin ve saygınlık kazanmanın ya da bir çıkış yolu aramanın yöntemi olarak başvurulan bir metod olmaktadır.

Mahremiyetin Sonu: Dezenformasyon, Dolandırıcılık ve Veri Gizliliği İhlalleri

Dijitalleşme ve yapay zeka (YZ), bireysel mahremiyet kavramını fiziksel mekanın sınırlarından çıkararak algoritmik bir denetim alanına taşımıştır. Bu süreçte mahremiyet, sadece bir gizlilik meselesi olmaktan çıkıp; dezenformasyon, dolandırıcılık ve veri ihlalleriyle kuşatılan bir güvenlik sorunu haline gelmiştir.

Veri Gizliliği İhlalleri ve Gözetim Kapitalizmi

Dijital platformlar, kullanıcıların her adımını “verileştirme” (datafication) yoluyla takip etmektedir. Shoshana Zuboff’un (2019) “Gözetim Kapitalizmi” olarak adlandırdığı bu düzen, kişisel verilerin sadece reklam için değil, davranışsal bir tahmin ürünü olarak metalaşmasına neden olmuştur. Yapay zeka, bu devasa veri setlerini işleyerek bireylerin mahrem tercihlerini, henüz kendileri bile fark etmeden öngörebilmektedir. Bu durum, veri gizliliğinin sadece bir sızıntı sorunu değil, bireysel özerkliğin kaybı olduğunu kanıtlamaktadır

Shoshana Zuboff’un aktardığına göre, 2018’de 36 milyar dolar olan global akıllı ev pazarının 2023’te 151 milyar doları aştığı hesaplanırken, Nest gibi cihazlar davranışsal veri toplayarak devasa bir bilgi ve güç odağı oluşturmaktadır. Google ile birleşen bu sistemler, yapay zeka destekli izleme yetenekleriyle evleri, kullanıcı davranışlarını öğrenen ve işleyen veri merkezlerine dönüştürmektedir.

Gözetim kapitalizmi, insan deneyimini “davranışsal veriye” dönüştürülecek ücretsiz bir hammadde olarak tek taraflı bir şekilde sahiplenir. Toplanan bu

verilerin bir kısmı hizmet iyileştirme için kullanılsa da, büyük bir kısmı “makine zekası” denilen üretim süreçlerine beslenen “davranışsal artı” olarak ilan edilir. Buradan çıkan ürünler, bireyin şimdi ve gelecekte ne yapacağını tahmin eden “tahmin ürünleri”dir. Bu ürünler, Zuboff’un “davranışsal gelecek piyasaları” olarak adlandırdığı yeni bir pazarda takas edilir. Birçok şirket, insanların gelecekteki davranışları üzerine “bahis oynamaya” (yani bu tahminleri satın almaya) istekli olduğu için gözetim kapitalistleri bu operasyonlardan muazzam bir servet elde etmektedir. Yeni pazarlardaki rekabet, gözetim kapitalistlerini sadece davranışları izlemekten, “davranışsal artı” elde etmek için davranışları “dürtme, ikna ve yönlendirme” yoluyla şekillendirmeye yöneltmiştir. Bu süreç, bilgiyi otomatikleştirmeden insan davranışını otomatikleştirmeye geçişi ifade eden ve “enstrümantaryanizm” olarak adlandırılan, akıllı ağlar aracılığıyla davranışları şekillendiren yeni bir güç türü doğurmuştur (Zuboff, 2019).

Yapay Zeka Kaynaklı Dezenformasyon ve Derin Dolandırıcılık (Deepfake)

YZ araçları, “gerçeğin üretimi” konusundaki tekeli kullanarak mahremiyeti bir silah haline getirmektedir. Özellikle Deepfake teknolojisi, bireylerin görüntü veya seslerini rızaları dışında manipüle ederek “teknoloji aracılığıyla toplumsal cinsiyete dayalı şiddet” (TF GBV) eylemlerine zemin hazırlamaktadır. Bu tür dezenformasyon faaliyetleri, sadece bireysel itibarı zedelemekle kalmayıp, toplumun “hakikat” algısını yıkarak bir “Post-Truth” (Hakikat Sonrası) kaosu yaratmaktadır (Holzmeyer, 2021).

Holzmeyer, (2021) Sosyal Fayda İçin Yapay Zeka (AI4SG) girişimlerinin, teknoloji şirketlerinin çıkarları doğrultusunda toplumsal sorunları “etik aklama” aracı olarak kullandığını ve yapısal sorunları teknik çözümlere indirgediğini savunmaktadır. Yazar, sağlık ve kamu sağlığı alanındaki uygulamalar üzerinden, bu projelerin eşitsizlikleri derinleştiren veri odaklı, eksik sosyal değişim modellerini teşvik ettiğini vurgulamaktadır.

Deepfake; yapay zeka, makine öğrenmesi ve derin öğrenme tekniklerini kullanarak bireylerin gerçekçi ama sentetik (yapay) görüntü ve videolarının oluşturulmasıdır. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) verilerine göre bu içeriklerin sayısı her yıl %900 oranında artmaktadır. Bu teknoloji, sadece yanlış bilgi yaymakla kalmayıp, bireylerin dijital kimliklerini taklit ederek kötü niyetli faaliyetlere zemin hazırlamaktadır (CyberMag, 2023’ten aktaran Güneş, 2025).

Deepfake içerikler, yapay zeka tabanlı kimlik doğrulama süreçlerini aldatmak amacıyla “video enjeksiyon saldırıları” için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu saldırılar iki düzeyde gerçekleşebilir (Güneş:2025):

Yazılım Düzeyi: Önceden hazırlanmış sahte görüntülerin, cihazın kamera akışına bir yazılım aracılığıyla sızdırılmasıdır (Antispoofing, 2024).
Donanım Düzeyi: HDMI/USB gibi çıkışlar kullanılarak veya özel kodlarla (JavaScript gibi) video akışının ele geçirilip, sisteme yerel bir kamera görüntüsüyümüş gibi maskelenerek sunulmasıdır (ID&D, 2023).

Deepfake benzer bir diğer sosyal problem riski, yapay zeka kaynaklı dezenformasyon süreçleridir. Dezenformasyon; hata veya dikkatsizlik sonucu yayılan yanlış bilgilerin aksine, izleyiciyi aldatmak amacıyla kasıtlı olarak üretilen manipülatif içeriklerdir. Temel hedefleri arasında kamuoyunu yönlendirmek, kurumları itibarsızlaştırmak, siyasi yapıları istikrarsızlaştırmak ve toplumsal kutuplaşma yaratmak yer almaktadır (Wardle ve Derakhshan, 2017'den aktaran Avşar, 2025).

Tarih boyunca savaş propagandası ve siyasi karalama kampanyalarında kullanılan bu yöntem (Hayden, 2024), halen İran-ABD, İsrail savaşında görüldüğü üzere, kullanılmaya devam etmektedir. Dijital medyanın ve çevrim içi platformların yaygınlaşmasıyla çok daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Günümüzde dezenformasyon, etkisini artırarak psikolojik ve bilgi savaşının en güçlü araçlarından biri haline gelmiştir (Warin, 2024'ten aktaran Avşar, 2025).

Temel dezenformasyon stratejileri sızdırma, yalan söyleme, tohumlama ve karalama şeklinde dört şekilde ortaya çıkmaktadır (Arce, 2024'ten aktaran Avşar, 2025):

1. Sızdırma: Gizli bilgilerin kamuoyuna yayılmasıdır. Güven kazanmak için genellikle gerçek ve sahte bilgilerin bir karışımı sunularak hedef kitlede şüphe uyandırılır

2. Yalan Söyleme: Özellikle sosyal medya ve geleneksel medya üzerinden yayılan tamamen asılsız haberlerle toplumlara "kutuplaştırmayı" amaçlar

3. Tohumlama: Yanlış bilgilerin küçük, görünüşte önemsiz parçalar hâlinde yayılması ve zamanla kitlelerin bilinçaltına yerleşmesini amaçlar

4. Karalama: Dezenformasyonun en yaygın ve etkili yöntemleri olup, belirli fikirleri toplumun zihnine yerleştirmeyi veya hedef alınan kişi/kurumları itibarsızlaştırmayı hedefler.

Ayrımcılık, Dijital Uçurum, Dijital Gözetim ve Teknolojik İşsizlik

Dijitalleşme ve yapay zeka uygulamaları, toplumsal refahı artırma vaadiyle sunulsa da, yapısal eşitsizlikleri derinleştiren ve yeni "prekarya" sınıfları yaratan bir dizi sosyal sorunu beraberinde getirmektedir.

Algoritmik önyargı, makine öğrenmesi sürecinin farklı aşamalarından kaynaklanabilen geniş bir sorundur. Bu önyargılar hem teknik hem de sosyal temellere dayanır: Tasarımcıların kişisel yargıları algoritmaya sızabilir veya veri setindeki mevcut toplumsal eşitsizlikler yapay zeka aracılığıyla yeniden üretilebilir (Livingston, 2020'den aktaran Kes Erkul, 2023). Özellikle veri bilimcilerin çıktılarını optimize etme çabası, veri setindeki zaten dezavantajlı olan grupların aleyhine sonuçlar doğmasına yol açabilir (Barocas vd., 2011'den aktaran Kes Erkul, 2023). Bu sorunun kök nedenlerini doğru analiz edebilmek için önyargıları iki başlık altında tartışmak gereklidir. Bunlardan biri, insan kaynaklı önyargılardır. Tasarımcıların ve karar vericilerin sürece dahil ettiği taraflı bakış açılarıdır. İkincisi ise veri kaynaklı önyargılar olup kullanılan ham veri setlerindeki dengesizlikler ve tarihsel adaletsizliklerin algoritmaya taşınması şeklinde açıklanabilir.

Yapay zekanın sosyal hizmet alanında kullanımında da benzer şekilde dijital uçurum ve ayrımcılık riskleri söz konusu olmaktadır. Sosyal politika ve sosyal hizmet alanında ilişkisel kayıplar, teknik yetersizlikler ve işsizlik tehdidi, etik sorunlar gibi bir takım sorunların çıkması kaçınılmazdır. İlişkisel kayıplar, uzman ile müracaatçı arasındaki insani bağın zayıflaması veya teknolojinin gölgesinde kalması şeklinde ifade edilebilir. Teknik yetersizlikler, makine öğrenmesi için gerekli olan nitelikli ve yeterli veri altyapısının kurulamama riskidir. Mesleki gelecek ve istihdam sorunları ise, sosyal politika uzmanlarına, sosyal hizmet uzmanlarına duyulan ihtiyacın azalması ve buna bağlı olarak ortaya çıkabilecek işsizlik tehdidi şeklinde açıklanabilir. Etik sorunlar ise, yapay zeka uygulamalarının karar alma süreçlerinde yaratabileceği etik ihlallerdir (Başçılar, Karataş ve Pak Güre, 2022)

Yapay zeka sistemleri, eğitildikleri veri setlerindeki tarihsel adaletsizlikleri devralarak algoritmik önyargı üretmektedir. Livingston'a (2020) göre, tasarımcıların kişisel yargıları veya taraflı ham veriler algoritmaya sızarak mevcut toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. Bu durum, özellikle işe alım, kredi onayı veya sosyal yardım dağıtımı gibi kritik süreçlerde dezavantajlı grupların aleyhine sonuçlar doğurmakta; çıktılarının optimize edilmesi çabası, veri setindeki kırılgan grupları sistem dışına itmektir (Barocas vd., 2013).

Teknolojiye erişim ve bu teknolojiyi kullanma becerisi (dijital okuryazarlık), günümüzde yeni bir sınıfsal ayrım olan dijital uçurum kavramını doğurmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi olmayan veya bu araçları kullanmaktan kaçınan bireyler, sosyal hizmetlerden ve demokratik katılım süreçlerinden mahrum kalarak "dijital izolasyon" ve sosyal kopukluk yaşamaktadırlar. Bu durum, bireyin toplumsal bütünleşmesini engelleyen bir "sosyal patoloji" olarak değerlendirilmektedir.

Zuboff'un (2019) kavramsallaştırdığı gözetim kapitalizmi, akıllı cihazlar (Nest termostat vb.) aracılığıyla insan deneyimini ücretsiz hammadde olarak toplar ve bunları davranışsal tahmin ürünlerine dönüştürür. Bu süreç, bilgiden güce evrilen bir “enstrümantaryen iktidar” yaratmaktadır. Bu iktidar biçimi, ordular yerine algoritmalar kullanarak bireylerin davranışlarını “dürtükleme” (nudge) ve yönlendirme yoluyla kârlı sonuçlara doğru otomatize etmeyi amaçlamaktadır.

Otomasyon ve yapay zeka, iş gücü piyasasında yapısal bir dönüşüme neden olarak teknolojik işsizlik riskini artırmaktadır. Sosyal hizmet gibi insan odaklı mesleklerde dahi, yapay zekanın müracaatçı-uzman ilişkisinin önüne geçmesi veya uzman ihtiyacını azaltması gibi tehditler tartışılmaktadır. Bu süreç, düşük vasıflı iş gücünün güvencesizleşmesine ve mesleki rollerin insan elinden yazılımlara geçmesine yol açmaktadır (Yılmaz, 2021).

Yapay zekanın (YZ) sosyal adalet hizmetlerinde kullanımına dair riskleri ve etik sorunlar da bulunmaktadır. Yapısal eşitsizlikler ve dijital uçurum, bireylerin dijital sosyal hizmetlerden eşit yararlanmasını engeller. Bu durum eşitsizliği derinleştirir. YZ sistemleri, insan haklarını tehdit edebilir. Bu tehditler, şeffaflık eksikliği, mahremiyet ihlali ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi alanlarda ortaya çıkar (Richardson vd., 2019).

Algoritmik yanlılık ve sansür, YZ araçlarının tarafsızlığı konusundaki güveni sarsar. Google Gemini örneğinde olduğu gibi, siyasi çatışmalarda taraflı analizler sunduğu ve sansür uyguladığı iddia edilir (AA, 2024).

Sosyal hizmetlerde “insan temasının” kaybolması, hizmet kalitesini düşürür ve sosyal adaletin tesis edilmesini zorlaştırır. Otomasyonun yaygınlaşması, teknolojiye uyum sağlayamayan sosyal hizmet uzmanları için iş kaybı riski ve mesleki gelecek kaygısı yaratır (Yılmaz, 2025).

Sonuç ve Öneriler

Dijitalleşme ve yapay zeka, toplumsal yaşamı kolaylaştırma vaadiyle hayatımıza girse de, beraberinde getirdiği yeni nesil sosyal sorunlar bu sürecin sadece teknik değil, derin sosyolojik ve etik boyutları olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, teknolojinin tarafsız bir araç olmadığını; aksine gözetim kapitalizmi, algoritmik önyargı ve kültürel narsisizm gibi mekanizmalar aracılığıyla toplumsal dokuyu ve bireysel kimliği yeniden şekillendirdiğini ortaya koymuştur.

Geleneksel yalnızlık olgusunun yerini alan dijital izolasyon, bireyi kalabalıklar içinde ama anlamlı bağlardan kopuk bir “persona” (maske) ile yaşmaya zorlamaktadır. Sosyal medya algoritmalarının yarattığı yankı odaları

ve yapay zeka destekli dezenformasyon (Deepfake vb.), toplumsal hakikat algısını sarsarak demokratik süreçleri ve güven ilişkilerini tehdit etmektedir. Ayrıca, kamu hizmetlerinde kullanılan algoritmaların dezavantajlı gruplar aleyhine ürettiği ayrımcılık, sosyal adaletin tesisi önünde dijital bir barikat oluşturmaktadır.

Bu karmaşık sorunlarla mücadele edebilmek için bazı sosyal politika önerileri geliştirilebilir.

Yapay zeka sistemlerinin karar alma mekanizmaları “kara kutu” olmaktan çıkarılmalıdır. Kamu hizmetlerinde ve işe alım süreçlerinde kullanılan algoritmaların, dezavantajlı gruplara karşı önyargı içerip içermediğini denetleyecek bağımsız Algoritmik Etik Kurulları kurulmalıdır.

Dijital okuryazarlık, sadece teknik bir beceri değil, bir savunma mekanizması olarak ele alınmalıdır. Eğitim müfredatları; dezenformasyonu ayırt etme, veri mahremiyetini koruma ve algoritmik manipülasyona karşı farkındalık geliştirme odaklı “eleştirel dijital vatandaşlık” dersleriyle güçlendirilmelidir.

Gözetim kapitalizminin bireyi bir “veri nesnesi” haline getirmesini engellemek için mevcut veri koruma kanunları (KVKK/GDPR) genişletilmelidir. Bireylerin dijital ayak izleri üzerindeki kontrolünü artıran ve ticari amaçlı veri sömürüsünü kısıtlayan veri egemenliği hakları anayasal düzeyde korunmalıdır.

Deepfake ve benzeri teknolojilerle gerçekleştirilen itibar suikastları ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemlerine karşı özel siber yargı birimleri oluşturulmalı; bu tür içeriklerin platformlardan hızla kaldırılmasını sağlayacak yasal yaptırımlar ağırlaştırılmalıdır.

Yapay zekanın sosyal hizmet uzmanlarının yerini alması (teknolojik işsizlik) yerine, uzmanların karar verme yetisini destekleyen bir “yardımcı teknoloji” olarak konumlandırılması sağlanmalıdır. “İnsan teması”nın korunması, dijitalleşen dünyada sosyal adaletin temel kriteri olarak kabul edilmelidir.

Öte yandan otomasyon nedeniyle gelir adaletsizliğinin artmasını önlemek amacıyla “üçüncü kuşak” sosyal politikalar geliştirilmelidir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Evrensel Temel Gelir (ETG) Desteği: Uzun vadede işlerin dönüşümü ve geleneksel istihdamın azalması ihtimaline karşı, tüm vatandaşlara koşulsuz bir asgari gelir sağlanması en güçlü çözüm önerilerinden biridir.
- Yapay Zeka Vergisi (Robot Vergisi): Şirketlerin insan emeği yerine YZ ve robot kullanarak elde ettikleri verimlilik artışının bir kısmının, işsiz kalanların eğitimi ve sosyal güvenliği için vergilendirilmesi önerilmektedir.

- Gelir Destek Programları: İş kaybı durumunda işsizlik sigortasının kapsamı genişletilmeli ve dijital ekonomiye geçiş sürecinde geçici gelir destekleri sağlanmalıdır.
- Hayat Boyu Öğrenme ve “Beceri Hesapları”: Çalışanların teknolojik yeniliklere ayak uydurabilmesi için vergi avantajlı “eğitim hesapları” oluşturulmalı ve bu fonlar mesleki dönüşüm için kullanılmalıdır.
- Yeniden Beceri Kazandırma (Reskilling) ve Üst Beceri Edinme (Upskilling): Özellikle müşteri hizmetleri ve veri girişi gibi yüksek riskli alanlarda çalışanlar, yeşil ekonomi veya bakım ekonomisi gibi YZ'nin ikame edemediği yeni alanlara yönlendirilmelidir.
- Eğitim Sisteminin Güncellenmesi: Müfredatların ezbere dayalı bilgiden ziyade; eleştirel düşünme, yaratıcılık ve YZ araçlarını etkin kullanma becerilerine odaklanacak şekilde revize edilmesi gerekir.
- İnsan-YZ İş Birliği Modelleri: İşlerin tamamen makinelere devredilmesi yerine, YZ'nin insanın verimliliğini artıran bir “asistan” olarak konumlandığı çalışma modelleri geliştirilmelidir.
- Girişimcilik Destekleri: Teknoloji nedeniyle işini kaybedenlerin kendi işlerini kurabilmeleri için finansal teşvikler ve mentorluk hizmetleri sunulmalıdır.

Kaynaklar

- Akkaş, C., Bakırtaş, H. & Çiftçi, S. (2020). 'Narsistagram': Instagram Kullanımında Narsisizm. *Selçuk İletişim*, 13 (1) , 130-157 .
- Alanka, Ö. & Cezik, A. (2016). Dijital Kibir: Sosyal Medyadaki Narsistik Ritüellere İlişkin Bir İnceleme . *TRT Akademi* , 1 (2) , 548-569 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta/issue/23620/252167>
- Arce, Daniel. 2024. "Disinformation Strategies". *Defence and Peace Economics*: 1-14. doi:10.1080/10242694.2024.2302236.
- Avşar, B. (2025). Yapay Zekâ ve Dezenformasyon: OpenAI Raporu Doğrultusunda Küresel Dezenformasyon Kampanyalarının Analizi. *TRT Akademi*, 10(23), 208-237. <https://doi.org/10.37679/trta.1562358>
- Aydın, M. N., (2025). Yapay Zekânın Tarihsel Gelişimi Ve Temel Kavramlar, Yapay Zekâ Ve İnsanın Geleceği (Editör: Prof. Dr. Abdullah Soysal), Nobel Bilimsel Eserler, içinde, s. 1-22
- Balcı, Ş. & Sarıtaş, H. (2019). Sosyal Medya Kullanımının Bir Belirleyicisi Olarak Narsisizm: Konya'da Yaşayan Kullanıcılar Üzerine Bir İnceleme . *Ak- deniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , (31) , 689-709 . DOI: 10.31123/akil.530398
- Barocas, S., Selbst, A. D., Bambauer, J., Bedoya, A., Blumenthal, M., Citron, D., ... Vladeck, D. (2011). *Electronic Privacy Information Center. J.D.* <https://doi.org/10.15779/Z38BG31>
- Barocas, Solon and Hood, Sophie and Ziewitz, Malte, (2013) *Governing Algorithms: A Provocation Piece* (March 29, 2013). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2245322> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2245322>
- Başçılar, M., Karataş, M., Pak Güre, M. (2022). Dijital Çağda Sosyal Algoritmalar: Yapay Zekâ ve Sosyal Hizmet. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22 (56), 539-565. DOI:10.21560/spcd. vi.1081060
- BBC, (12.11.2018), Bir hologramla evlendi, annesi düğününe gitmedi <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46176460> (erişim tarihi: 15.03.2026)
- Böyükbaş, F. (2021). *Revolution and Society 5.0: Japanese Human Centric Approach and Sectoral Changes*, *Toplumsal Politika Dergisi / Turkish Journal of Social Policy* Yıl: 2021, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 1-28.
- CyberMag. (2023). Deepfake Videolarının Sayısı Her Yıl %900 Oranında Artıyor!. <https://www.cybermagonline.com/deepfake-videolarinin-sayisi-her-yil-900-oraninda-artiyor> (erişim tarihi: 06.03.2026)
- Çakmak, V. (2018). Online Benlik Sunumu ve Narsisizm Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma . *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology* , 9 (31) , 137-152 . DOI: 10.5824/1309-1581.2018.1.009.x

- GENÇTAN, E., (1982), *Çağdaş İnsan ve Normal Dışı Davranışlar*, Maya Matb. Yay., 2. Baskı, Ankara
- Göktürk, İ. (2021). *Medeniyetin İhyası İçin İnsanın İnşası*, İKSAD Yayınları, Ankara.,
- Günelan, M. ve Göktürk, İ., (2006). Modern Ve Geleneksel Değerler Arasında Yabancılaşan İnsan. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2006(2), 127-142. <https://izlik.org/JA92GW74DH>
- Güneş, A. (2025), Deepfake’ın Elektronik Ortamda Yapay Zekâ Tabanlı Kimlik Doğrulama Sürecine Etkisi, *İlgili Teknolojileri ve İletişim Dergisi (BTK DERGİ) CILT 3 SAYI 1: 1-34*
- Hayden, Joseph R. 2024. *A History of Disinformation in the U.S.* 1. bs New York: Routledge. doi:10.4324/9781003331551.
- He Z, Yang S, Tong W, Zhang W (2025). Digital Isolation and Depression Risk in Older Adults Using the National Health and Aging Trends Study Database: 8-Year Longitudinal Study *JMIR Aging* 2025;8:e75174 doi: 10.2196/75174
- Holzmeyer, C. (2021), Beyond ‘AI for Social Good’ (AI4SG): social transformations—not tech-fixes—for health equity. *Interdisciplinary Science Reviews*. 2021;46(1-2):94-125. doi:10.1080/03080188.2020.1840221
- Hürriyet, (30.07.2023). *Aşkın ateşini yapay zekâ söndürdü*, <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/askin-atesini-yapay-zeka-sondurdu-42306639> (erişim tarihi: 15.03.2026)
- ID&D, (2023). *How AI Can Prevent a Virtual Camera Injection Attack* <https://idrnd.medium.com/how-ai-can-prevent-a-virtual-camera-injection-attack-a46564572003> (erişim tarihi: 10.03.2026)
- Jacobs K. A (2024) *Digital loneliness—changes of social recognition through AI companions*. *Front. Digit. Health* 6:1281037
- Kes Erkul, A., 2023, *Algorithmic Bias as a Sociological Issue: How Big is the Challenge for ‘AI for Social Good’?*, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(4), 3335-3345.
- Kılıç, R. (2023). Sanayi Devrimlerinin Serüveni: Endüstri 1.0’dan Endüstri 5.0’a. *Takvim-i Vekayi*, 11(2), 276-291. <https://izlik.org/JA98GG79AX>
- Koç, T., Teker, S., (2019). Industrial Revolutions and its effects on quality of life. *PressAcademia Procedia (PAP)*, V.9, p.304-311
- Livingston, M. (2020). Preventing Racial Bias in Federal AI. *Journal of Science Policy & Governance*, 16(02). <https://doi.org/10.38126/jspg160205>
- Papastratis I.. (2020, Haziran 2). *Deepfakes: Face synthesis with GANs and Auto-encoders*, <https://theaisummer.com/deepfakes> (erişim tarihi: 05.03.2026).

- Richardson, R., Schultz, J., & Crawford, K. (2019). Dirty Data, Bad Predictions: How Civil Rights Violations Impact Police Data, Predictive Policing Systems, and Justice. *New York University Law Review*, 94(1), 15–55.
- Sabah, (05.05.2018). Ölen robot köpekler için cenaze töreni düzenlendi, <https://www.sabah.com.tr/dunya/olen-robot-kopekler-icin-cenaze-toreni-duzenlendi-4299732> (erişim tarihi, 15.03.2026)
- Tan, H. (2022). Dijital Narsisizm Ve Sosyal Bilimciler İçin Bir Ölçek Önerisi. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 8 (3), 365-393.
- Tan, H.; Yavuzcan, M. (2024). Cultural Social Media Narcissism (CSMN.) İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 47-71 .
- UN Women, (2024). UNGA 79: Intensification Of Efforts To Eliminate All Forms Of Violence Against Women And Girls: Technology Facilitated Violence Against Women And Girls Report Of The Un Secretary General (2024) [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-10/a-79-500-sg-report-ending-violence-against-women-and-girls-2024-infographic-and-recommendations-en.pdf](https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-10/a-79-500-sg-report-ending-violence-against-women-and-girls-2024-infographic-and-recommendations-en.pdf) (erişim tarihi: 10.03.2026)
- Wardle, Claire, ve Hossein Derakhshan. 2017. INFORMATION DISORDER: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Published by the Council of Europe. Council of Europe report. <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c>.
- Warin, Thierry. 2024. Disinformation in the Digital Age: Impacts on Democracy and Strategies for Mitigation. CIRANO. doi:10.54932/GQWB1497.
- Yakut, S. (2020). Yabancılaşma (Psiko-Sosyal Bir Bakış), İKSAD Yayınları, Ankara.,
- Yılmaz, M. (2025). Sosyal Adalet, Eşitsizlikler Ve Yapay Zekanın Rolü, Yapay Zekâ Ve İnsanın Geleceği (Editör: Prof. Dr. Abdullah Soysal), Nobel Bilimsel Eserler, içinde, s. 305-332
- Yılmaz, M., (2021). Çalışma Yaşamında Teknolojik Değişim ve Yabancılaşma, İKSAD Yayınları, Ankara.
- Zuboff, S (2019). The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power, New York, Public Affairs,704 pp